

פרשת נעבים וילך

הוקדש על ידי ידידי ספרא רבא הר"ר משה אליעזר ליבערמאן שליט"א

לעילוי נשמת זקיני הגה"ק רבי שמעון בן רבי יצחק יהודה ליבערמאן זצ"ל,
אב"ד שעניא, מגדולי תלמידי החוזה מלובלין זי"ע שהיארציט נתוודע לאחרונה
לאחר שמצאו קברו וחלה בשב"ק זו, כ"ג אלול

זוהר וילך, חלק ג' רפג, א – רפד, א

שבח ישראל שהתקינס ה' כגוונא דלעילא

[א] וילך משה וידבר וגו'.

ר' חזקיה פתח: (ישעיה סג) מוליך לימין משה זרוע תפארתו בוקע מים מפניהם וגו'.

מוליך לימין משה - זכאין אינון ישראל דקב"ה אתרעי בהו ובגין דאתרעי בהו קרא לון בני בוכרין קדישין אחין, כביכול נחת לדיירא עמהון, הה"ד (שמות כה) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, ובעי לתקנא להו כגוונא דלעילא, אשרי עלייהו שבעה ענני יקר, שכינתיה אזיל קמייהו, הדא הוא דכתיב (שם יג) ויי' הולך לפניהם יומם וגו'.

שלשה מתנות עליונות בזכות שלשה אחים קדושים

[ב] תלת אחין קדישין אזלין בינייהו, משה אהרן ומרים, ובזכותהון יהיב להון קב"ה מתנן עלאין והא אתמר.

כל יומי דאהרן לא אעדו ענני יקר מישראל, והא אוקמוה, בגין דאהרן דרועא חדא דישראל הוה.

והיינו דכתיב (במדבר כא) וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב כי בא ישראל דרך האתרים, כב"נ דאזיל בלא דרועא וסמיק גרמיה לכל אתר, וכדין וילחם בישראל וישב ממנו שבי, בגין דהווי בלא דרועא ימינא, ועל דא אצטריכו ישראל למידר נדרין עליה הה"ד וידר ישראל נדר ליי' ויאמר אם נתן נתן את העם הזה בידי וגו'.

תא חזי: אהרן דרועא ימינא הוה דגופא, ועל דא כתיב מוליך לימין משה זרוע תפארתו. ומאן איהו, אהרן.

וילך משה כגוף בלא זרוע כי מת אהרן

[ג] וילך משה - מאי וילך, לאן הלך, אלא וילך כגופא בלא דרועא, כמה דאת אמר (איכה א) וילכו בלא כח, דהא מית אהרן דרועא ימינא ובעא לאסתלקא גופא.

משה הוא השמש ולחם מן השמים ויהושע הוא הלבנה לחם מן הארץ

ד] כל יומוי דמשה שמשא נהיר בעלמא. כל יומוי דמשה אכלו ישראל לחם מן השמים, כיון דאתא יהושע מה כתיב, (יהושע ה) וישבות המן ויאכלו מעבור הארץ וגו'.

מה בין האי להאי, אלא דא מלעילא ודא לתתא. מכאן אוליפנא: כל יומוי דמשה אשתכח גופא דשמשא שלים ונהיר לעלמא, כיון דאסתלק משה אתכניש גופא דשמשא ונפיק גופא דסיהרא.

בימי משה היו פניך ובזמן יהושע בא המלאך

ה] כתיב (שמות לג) אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה ובמה יודע אפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך הלא בלכתך עמנו וגו'.

הכי אוליפנא, כיון דאמר קב"ה למשה (שם לב) הנה מלאכי ילך לפניך וגו', אמר משה ומה קסטיפא דשמשא דאתכניש וידבר סיהרא, גופא דסיהרא לא בעינן, אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה, גופא דשמשא בעינא ולא סיהרא. כדין גופא דשמשא אתנהיר ואתעביד משה כגוונא דא גופא דשמשא קמייהו דישראל.

כיון דאתכניש משה, אתכניש שמשא ונהיר סיהרא, והוה יהושע משתמש לנהורא דסיהרא. ווי להווא כסופא.

יש נספה בלא משפט

ו] ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום.

היינו דא"ר אלעזר: ארבעין שנה נהיר שמשא להו לישראל ואתכניש לסוף ארבעין ונהיר סיהרא.

אמר ר' שמעון: האי דכתיב (משלי יג) ויש נספה בלא משפט, ודאי הכי הוא והא אתערו חברייא ואנן נוקים ליה לקרא, אבל על מה דאתערו כלא הוא אצטריך לעלמא ולתועלתא דבר נש דיתכניש עד לא מטון יומוי.

אדם מת לפי שהגיע זמן אשתו להינשא לבת זוגה

ז] תא חזי: הא אתמר דכל רוחין דנפקי מלעילא דכר ונוקבא נפקי ומתפרשן וכו'. ולזמנין דדכורא לא מטא זמניה לאזדווג בהדי נוקביה ואתי אחרא ואתנסיב בהדה. כיון דמטא זמניה דהאי זוגא כד אתער צדק בעלמא למפקד על חייבי עלמא כניש ליה להאי אחרא דהוה נסיב בהדה ואתי אחרא ונטיל לה.

ועל דא קשיין זווגין קמי קב"ה.

אינו מת אלא אם יש לו מעט חטא

ח] וכל דא דסרח עובדוי ואע"ג דלא סרח עובדוי כ"כ בחטאיה אתכניש בהווא זמנא עד לא מטון יומוי דלא עביד הכי במשפט ואיערע ביה דינא בצדק בחובוי בגין דמטא זמניה דאתרא ונסיב לה דהא דידיה היא.

עדיף לו שימות מאשר יחיה ויראה אשתו ביד אחר

ט] א"ל ר' אלעזר: ואמאי, יפריש לון קב"ה וייתי אחרא ויסב לה?

אמר ליה: דא הוא תועלתא דבר נש וטיבו דעביד עמיה דלא יחמי אתתיה בידא דאתרא. ות"ח אי האי לא כשרן עובדוי אע"ג דדיליה היא ההיא אתתא לא אתדחי האי אתרא מקמיה.

שאלות לפי שהגיע זמן מלכות דוד

[י] ת"ח שאול מלכא נטל מלכו. אמאי, בגין דעד לא מטא זמניה דדוד להאי דהא מלכו דדוד הוה ודאי ואתא שאול ונטל ליה. כיון דמטא זמניה למירת דליה כדין אתער צדק מלכותא דלעילא וכניש ליה לשאול בחובוי ואתדחי מקמי דוד ואתא דוד ונטיל דיליה.

טובה עשה לשאול שלא יראה עבדו שולט עליו

[יא] ואמאי לא יעדי קב"ה לשאול ממלכותא ולא ימות. אלא טיבו עביד עמיה קב"ה דכניש ליה במלכותא ולא יחמי עבדיה שליט עליה ונטיל דהוה דיליה בקדמיתא. כך האי.

בגין כך ליבעי ב"נ רחמין קמי קב"ה כד אזדווג דלא אתדחי קמי אחרא.

[יב] כתיב (דברים ג) ויאמר יי' אלי רב לך אל תוסף וגו'. והא אוקימנא אמר ליה קב"ה משה תבעי לאכחשא עלמא. חמית מן יומך שמשא פלח לסיהרא, חמית מן יומך דישלוט סיהרא בעוד דשמשא קיימא. אלא הן קרבו ימיך למות קרא את יהושע וגו', יתכניש שמשא וישלוט סיהרא. ולא עוד אלא אי אנת תיעול לארעא יתכניש סיהרא מקמך ולא ישלוט. ודאי שולטנותא דסיהרא מטא ולא תשלוט בעוד דאנת קיימא בעלמא.

[יג] קרא את יהושע והתיצבו באהל מועד ואצונו וגו'. ומאי קאמר, הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וגו', ולא אשכחנא דפקיד קב"ה ליהושע אלא למשה דא"ל כולי האי דכתיב (שם לא) ועזבני והפר את בריתי וגו' וחרה אפי בו ביום ההוא, ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל. אי הכי מהו ואצונו.

[יד] אלא במה דאמר לו הנך, אמר ליה קב"ה משה אע"ג דאת תשכוב באבהתך הנך, את קיימא לאנהרא תדיר לסיהרא כמא דשמשא אע"ג דאתכניש לא אתכניש אלא לאנהרא לסיהרא וכדין אנהיר לסיהרא כד אתכנש. על דא הנך, הנך שכיח לאנהרא ודא הוא ואצונו. וכדין אתקשר יהושע לאתנהרא ועל דא לא כתיב ושכבת עם אבותיך.

[טו] ויצו את יהושע בן נון ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ כי אתה תבא, ולבתר תביא, מה בין האי להאי. אלא חד תבא, לבשרא ליה דייעול לארעא ויתקיים בה, וחד תביא, לבשרא ליה שלטנותא על ישראל, אתבשר על קיומא דגרמיה ואתבשר על שלטנותא דישראל.

מקורות ומפרשים

מוליק לימין משה – עי' מד"ר סוף הפרשה שדרש מפרק זה ויזכור ימי עולם משה עמו

שלשה מתנות טובות בזכות שלשה מנהיגים – תענית ט, א.

פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה, אוי לאותו בושא – בבא בתרא עה, א

יש נספה בלא משפט - חגיגה ד, ב – ה, א

שמא יקדמונו אחר – מועד קטן יח, ב

שיעור קומה לרמ"ק ערך השגחה השגחה הג'

אור יקר פרשת וילך סימן א

תפארת החנוכי פרשת וילך

זוהר וילך: און השמש שוקעת אלא להאיר לירח

לימוד התורה כסדרה וחזרתה דרך תשובה עליונה

א] הימים ימי תשובה, לומדים אנחנו בזוהר על סדר הפרשיות גם ללא יחס לימים אלה. שהלא אין עיקר התשובה לשקוע בחשבונות חטאים לבד אלא כפשוטו להוסיף בטוב, כהא דאמרו היה רגיל לקרוא דף אחר יקרא שני דפים. ואף הסליחות שאנחנו מתעוררים בבוקר לומר אפשר להבינם לא כבקשת סליחה אלא כהוספת תפילה, אם בכל יום מתעוררים לתפלה בשמונה נתעורר בשבע. וזו תשובה עילאה לחזור אל הוספת התורה והחיות למעלה מכל מקום חטא.

ב] אמרנו שאין רצוננו להתחיל מן מחשבותינו בלבד אלא ממחשבות הספר שנקרא, שכן מחשבותינו יש להם גבול ומה שיש לנו ללמוד מפי חכמים אין לו גבול. ואילו נחפש כל פעם רק מה ש'מדבר אלינו' לפי הזמן והמקום לא נשתחרר ממעגל חשיבתנו המצומצמת לעולם. לפיכך עדיף לקבוע חוק קבוע לקרוא את הזוהר בתחילת הפרשה, ואף לא לבחור את הקטע לפי הנושא המעניין אותנו שאז שוב חזרנו למאסר מעגלי המחשבות שלנו. אלא נתחיל להתרגל במחשבות שלהם ומשם נלמד למקומנו. ועל זה אמרו 'רועה זונות יאבד הון' – האומר שמועה זו נאה שמועה זו אינה נאה מאבד הונה של תורה'. שכן אינו מרשה לנפשו להיכבש באור התורה אלא נשאר תמיד האיש שר ושופט עליה מבחוץ, ואין זו אלא כזנות ולא כנישואין שמוסר את דעתו ללכת אחרי התורה בכל מקום שתוליך אותו.

ג] כעת חזרנו שנית אל אותה פרשה שכבר למדנו בשנה שעברה, ועברה במחשבתנו מחשבות שמא נעבור לסדר לימוד אחר או לספר אחר. אך שבנו וראינו כי אור גדול זורח בחזרת התורה דווקא, שהרי כך הוא סדר התורה 'וילך משה', שעוברת עלינו תמיד מדי שנה בשנה, וכל שנה עוברים אנחנו אל התורה שלמדנו מכבר, והיא מצטרפת בליבנו לאופן חדש. אמרו בתיקוני זוהר 'בכל אתר דמתחדשין רזין צריך לאחזרא עלייהו', צריך לחזור עליכם בחשק כאיש שמחזר אחר אבידתו, צריך לחזור על כלל העניינים ולא על הפרט המתחדש בלבד, שכך הם פרשיות התורה 'כל פרשה שנשנית לא נשנית אלא משום דבר שנתחדש בה'. ועל ידי חידוש אותו הפרט מתחדש גם כל הכלל ומאיר באור חדש וכללי יותר. וכך בתשובת השנה מצטרפת לה השנה לכדי סיפור שלם חדש, מתוך אותו פרט שנתחדש בה. ואין הקב"ה מחדש את השנה עד שיחדש בה דבר ואז היא נשנית משום דבר שנתחדש בה, וזוהי עיקר מאמץ הימים האלה לחדש דבר בעולם שיהא שווה לחדש את העולם עבורו.

הדרמה הגדולה של מיתת משה

ד] וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל. פסוק זה מיותר ובלתי מובן. וכי לאן אתר אזל משה דיימא וילך משה. וכלל דרשתו כאן אינה נראית מחדשת דבר, כי מהו אומר אלא את גילו וכי הוא עומד למות. וכבר קרא את יהושע ופקד אותו בפרשת פנחס. וכבר הכל יודעים שימות משה ואפשר לקרוא על כך בעוד כמה פסוקים בתורה. נעשה אזנינו כאפרכסת לשמוע את הגנוז במילים אלה 'וילך משה'.

ה] הדרמה הגדולה של ספר דברים כולו ושל הפרשיות האחרונות שבו בפרטיות הוא הסיפור של מיתת משה. לא נוכל להפליג בגודל הדרמה הזו. שכן מיתת משה אינו כמיתת רב ומנהיג בעלמא שחבירו יורש אותו. אבל משה רבינו הוא גוף ועצם התורה. בימיו לא היה הוא מלמד 'תורת משה' שאפשר למסור אותו לתלמיד. אבל הוא היה תורת משה בעצמו. הקושיא

המתעוררת במיתת משה אינו שצריך רבי חדש ללמד אותנו את התורה אלא שמתה התורה עצמה, וצריכים אנחנו למושג חדש של תורה בכלל שמאפשר לרב שאינו מביא עוד תורה חדשה מפי הקב"ה ללמד אותנו את התורה ולהמשיך את תורת משה. וכל הפרשיות האלה מתאמצים ביותר להנכיח את השבר הזה ואת פתרונותיו הרבים והשונים, בכתיבת התורה, בחקיקתה על האבנים ועל הלוחות, בכריתות ברית, בהודעות נבואיות על העתיד, ובעוד דרכים מגוונות.

[ו] וילך משה צופן בתוכו את כל הדרמה הזאת, צריך לשמוע הליכה זו באיזה אופן הלך. אין הפסוק מפרש אבל מבינים אנחנו מתוך הענין שהלך משה באופן שכתוב 'וילכו בלא כח לפני רודף'. שכך הוא ממשיך 'בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבא'. אם כן הליכה זו שהלך משה, הלך כגוף בלא זרועות שיתמכו בו. כי כל ימי משה היו לצדדיו אהרן ומרים והם תמכו בידיו מזה אחד ומזה אחד [וכן חור שתמך בידו בזמן מלחמת עמלק אמרו שהיה בנו של מרים], והיתה עמידתו והליכתו שלימה. וכעת כבר נפרטו אהרן ומרים וכבר נחלש משה, והוא הולך כהולך בלי ידיים. בלא כ"ח שהוא פעמיים י"ד. עלינו לדרוש מה תקנה תיקן משה למצב הזה. אך בטרם נעשה כן נעמיק עוד להבין את מדרגת משה ואהרן.

ויזכור ימי עולם משה עמו – אתה י"י אבינו

[ז] פתח רבי חזקיה בפסוק 'מוליך לימין משה זרוע תפארתו'. וכאשר מעיינים אנחנו בכל הפרק מוצאים אנחנו את כולו עוסק במצב הזה. וכן הוא הכלל שכל פתיחה אינו צירוף המילים המצוטטים בלבד אל הפרשה שלנו אלא על ידו מצטרפת כל הפרשה. והנה פסוק זה הוא בתפילה נוראה שחיבר ישעיה הנביא בסוף ספרו, שהוא מתחיל [ישעיה סג. ז] 'חסדי י"י אזכיר תהלות ה'. ומזכיר את חסדי המקום על ישראל בדורות הראשונים, 'בכל צרתיו לו צר ומלאך פניו הושיעם', ואז 'המה מרו ועצבו את רוח קדשו ויהפך להם לאויב'. ובאותו זמן המרי 'ויזכור ימי עולם משה עמו', נזכרים הם בימים הטובים שלהם אשר מעולם שהיה משה ועמו. 'איה המעלם מים את רועי צאנו, איה השם בקרבו את רוח קדשו. מוליך לימין משה זרוע תפארתו. בוקע מים מפניהם לעשות לו שם עולם', וכך הוא ממשיך בתיאור הנהגת ה' אותנו במדבר, ומסיים 'הבט משמים וראה זבול קדשך ותפארתך איה קנאתך וגבורותיך המון רחמים ומעיד אלי התאפקו, כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירו אתה י"י אבינו גואלנו מעולם שמך'. הרי בתפילה זו הזכרת הנהגה המופלאה בימי משה, וכיצד בדור אחרון אין אנו רואים דבר מכל זה ופונים אנחנו אל הא"ס בעצמו גואלנו מעולם שמך.

[ח] וכיצד ביאר רבי חזקיה את הפסוק, לא בביאור מילולי יבש בלבד, אלא מסר את חיות הפסוק עצמו. שכן פעמים רבות מבאר אדם פסוק בכל פרטי מילותיו והקשרי משפטיו והוא מדייק בה היטב, אבל נחסרה לו כל החיות וכל הרגש של הפסוק. ולהיפך ייתכן אדם שמחסיר מלדייק נכונה במילות הפסוק אבל הוא מבטא את הרגש של הפסוק ואת הדרמה שבו, וזה כיוון אל האמת יותר מן השני.

[ט] אמר רבי חזקיה, זכאין אינון ישראל. כאן תיאר את גודל המעמד של ישראל בזמן משה. שבו רצה הקב"ה בישראל. ורצון זו קודם לכל כמו שאומרים ורצית בנו, מספירת הכתר המעוררת את הרצון ומשרה אותו בנו, בטרם יבחר בנו ובטרם יצווה אותנו ויתן לנו תורה ומצוות. השליחות הראשונה של משה לפרעה היתה 'כה אמר ה' בני בכורי ישראל'. סוף פסוק. הודיע חביבות ואהבת הקב"ה לישראל. שהם בנים ולא בנים בלבד אלא בכורים [וביאר בנים ראה פרשת ראה]. ועוד קרא להם אחים, ככתוב למען אחי ורעי אדרבה נא שלום בך. וכתוב מי יתןך כאח לי. ואמרו לא זו מחבבה עד שקראה אחותי. והתקין אותם כצורה עליונה, מסובבים שבעה ענני הכבוד שהם שש קצוות העולם בשש ספירותיו, וה' הולך לפניו יומם בענן

השביעי כשכינה שהולכת לפני ששת הימים לתור להם מנוחה. ולא עוד אלא ששלשה אחים קדושים הלכו ביניהם. שהם משה אהרן ומרים, ובזכותם היה להם שלשה מתנות טובות מן ובאר וענני הכבוד, והם כדוגמת שלשת הקווים של ההנהגה העליונה ימין שמאל ואמצע. ומיד כאשר מת אהרן כתיב וישמע הכנעני מלך ערד כי בא ישראל דרך האתרים, מהו 'כי בא ישראל', כאיש שהולך ללא יד ימינו, שנעלמו ענני הכבוד כי גווע אהרן, והכנעני הוא מלך ערד היושב בנגב היינו הוא הקליפה בדרום המכוונת כנגד החסד מידתו של אהרן ולפיכך שם לב כי גווע אהרן וילחם בישראל וישב ממנו שבי, והוצרכו ישראל לידור נדר לי"י להינצל ממנו.

אהרן בזכירת חסד ה' כל יום המשיך ענני הכבוד

[י] נבאר מעט מהות מאמר זה המשיך את שלשת המתנות הטובות לזכות שלשת הרועים [ואמנם הבאר בזכות מרים לא נתבאר בזוהר כאן והוא שייך אל השירה שנתבאר בזוהר בהמשך הפרשה בביאורו למהות שירת האיזו ושם הזכיר לבאר יצחק שהוא באר מרים]. כי בכל פעם שאומרים זה בזכות זה אין הכוונה שיש לתלות על ענני הכבוד שלט שכתוב בו 'זאת נדבת אהרן הכהן', ולהודיע את שכרו בלבד. אבל הכוונה בזה כי כל תופעה בעולם ובהנהגת י"י את ישראל נובע ממדרגה רוחנית עליונה. וכשם שישנם ענני הכבוד מסובבים בחיצוניות כך ישנם לעומתו עבודה פנימית הנקראת ענני הכבוד, ואהרן הכהן היה עומד כל ימיו על מדרגה זו והיינו שבזכותו היו ענני הכבוד.

[יא] וכך יכולים אנחנו לקיים מהות מידת אהרן הכהן שהם ענני הכבוד. וזוהי מצוות חג הסוכות למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל. מידת אהרן הוא החסד, בסוד הכתוב יומם יצווה הויה חסדו. וביאר הזוהר שיש ימים רבים אבל יש יום אחד שהוא נקרא יומם, דאזיל עם כולהו יומין. מידות רבות קבע הקב"ה בעולמו יום ראשון חסד יום שני גבורה יום שלישי תפארת וכן הלאה. ובני אדם רבים קופצים ונזרקים מזה אל זה כסדר ימות השבוע. אך אהרן הכהן היה מקריב בכל יום את קרבן התמיד, והיתה מידתו חסד אל כל היום, ובכל יום התעורר וזכר את אהבת וחסד י"י על ישראל. כבני ישראל המתעוררים בבוקר בבוקר במדבר ורואים מסביבם את ענני הכבוד. קביעות תמידות זו של אהרן באהבה וחסד הוא עצמו ענני הכבוד שהם בזכותו והם תמכו את ישראל ביד ימינם. והיינו מוליך לימין משה – זרוע תפארתו. לימינו של משה הולך הקב"ה את זרוע תפארתו דהיינו אהרן.

משה הביא תורה מן השמים ולחם מן השמים כל יום

[יב] מדרגת משה היה המן. משה רבינו הוריד את התורה מן השמים וכמו כן הוריד לנו לחם מן השמים. קשה עלינו לצייר את מדרגת התורה בימות משה כשם שרחוק מאיתנו לצייר חיים של מן לחם מן השמים. כי הם מדרגה אחת בהשגת משה רבינו. בזמנו של משה רבינו לא היה מושג של זכירת התורה וקביעתה, ולא היה מושג של ספק שיש לפתוח ספרים ולדרוש בחכמים לדעת את דבר התורה. כי משה רבינו היה התורה בעצמו ואם נתעורר ספק היה אומר עמדו ואשמעה את אשר יצוה ה' לכם. כמו המן עצמו שהיה יורד כל יום מן השמים ולא היו מותירים ממנו מיום לחבירו. מדרגת הבטחון הזו של המן הוא מדרגת הבטחון הקיימת בתורת משה, הדא הוא דכתיב בעבור אבותינו שבטחו בך ותלמדם חוקי חיים.

[יג] פני משה כפני חמה. השמש אורה בעצמה ומתחדשת בכל יום ואינה צריכה להסתמך על אחרים ולזכור. ואילו בימי יהושע פסק המן מן השמים ופסקה התורה מן השמים. וכיון שבא יהושע מה כתיב 'ויאכלו מעבור הארץ'. כאן אכלו לא לחם מן

השמים אלא לחם מן הארץ. והיתה תורתם 'לא בשמים הוא' אלא בארץ. ופתאום חייבים לחרוש ולזרוע ולקצור שהם בתורה ללמוד ולזכור ולחזור ולעיין ולפלפל, כי כל תורתם כמו אור הלבנה ספיחי השתקפות אור החמה בה ולא אור חדש בהיר כל יום. אוי לאותה בושה אוי לאותה כלימה.

יד] כשם שזו מעלת משה בפרנסה שהיה מפרנס את ישראל במן כל יום, ובתורה שהיה מלמד את ישראל כל יום. כך הוא מדרגתו בהנהגה שהיה מנהיג אותם כל יום. 'על פי ה' יחנו על פי ה' יסעו'. וכאשר אמר הקב"ה למשה הנה מלאכי ילך לפניך מה ענה לו, אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה. כל מדרגתי וענייני הוא ללכת בבהירות פניך כל יום ולא על ידי מלאך ושליח והנהגה קבועה אשר לא ישא לפשעכם. ואילו בזמן יהושע כתיב 'ויהי בהיות יהושע ביריחו' מיד בא המלאך ויאמר אני שר צבא י"י. הגיע המלאך בימי יהושע ולא היתה זו הנהגת פנים עצמם, כד"א ומלאך פניו הושיעם. המלאך הוא הנהגה של חוקים קבועים שאין לעבור עליהם ושצריך להקפיד עליהם, ושיש לזכור אותם מיום ליום כי אינם משתנים. העומד באור יום איננו צריך למפה כי יראה את אשר לפני ואילו ההולך בלילה לאור הירח צריך למפות ולדרכים וחוקים והקפדות שלא יטעה בדרכו. וכיון שנגמרו ימיו של משה והגיע זמן יהושע למלוך הרי זו הליכה מסוג אחר לגמרי, לא 'מוליך לימין משה זרוע תפארתו', אלא 'וילך משה'.

וילכו בלא כח התפשטות משה בכל הצדדים

טו] אע"פ שחזרו העננים והבאר גם הם בזכות משה, עדיין נאמר על הליכה זו של משה וילכו בלא כח לפני רודף. וביאר רבי גרשון הענין. כי כח משמעותו התפשטות הכח בכל צדדיו ובכל האפשריות. כמו שאומרים אנחנו כ"ח הם ב' ידים, כי אפשר לראות 2 ידיים בלבד. ואפשר לפרט עוד שיש 5 אצבעות בכל יד. ואפשר לפרט עוד שיש 14 פרקים בכל יד, עד שהפירוט היותר גדול של 14 פרקים בכל יד פעמיים הם 28 וזה כ"ח. וכן הוא בשם י"י שאפשר לראותו בנקודה בעלמא, ואפשר להרחיבו ולמלא אותו עד עשר אותיות. ואפשר למלא את אותם אותיות המילוי עצמם עד שיהיו כ"ח אותיות. זוהי 'כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה', בכח מלא, ככתוב ועתה יגדל נא כח אדני.

טז] ואמנם כאשר חזרו באר ועננים בזכות משה, היינו נאספו שוב אל מקורם בתפארת שהוא מקומו של משה, כי בוודאי משה הוא שורש הכל ויש בשורש כח כל הענפים. אבל כח זה מצומם הוא בנקודה שלו ואינו מתרחב ומתפשט להתבטא בכל הצדדים. ולפיכך כל המשכה של ענפי הצדדים מכח השורש עצמו אינו אלא דיעבד לגבי התפשטותם בשבעה קני המנורה באהרן ומרים שיהיו בכח שלם. כי אין זה שלימות לאדם לומר שבמוחו נמצא כח כל אבריו ואם נשרו כל אבריו עדיין יש לו את ציורם במוחו. אבל זהו וודאי חולשה גדולה וילכו בלא כח. וילך משה.

יש נספה בלא משפט

יז] היינו דאמר רבי אלעזר, ארבים שנה האירה שמש לישראל עד שבאה זמנה להיאסף לסוף ארבעים שנה והאירה הירח. אמר רבי שמעון היינו דכתיב יש נספה בלא משפט. כתיב במשלי [יג, כג] 'רב אוכל ניר רשים ויש נספה בלא משפט'. ופירש"י בשדות הרש יש לפעמים אוכל הרבה אבל לפי שאין יודעים לשמור אותו נכון הוא נספה. וחכמים אמרו במסכת חגיגה שיש מת בלא משפט ולא ידע רש"י ליישב את זה עם תחילת המקרא. אבל הוא כי לפעמים ישנם מאורעות שהם שלא במשפט, שכבר טרח העני ויגע בשדהו ואסף אוכל רב, אבל ישנם עוד חוקים במציאות ששכח אותם כיצד לשמור את האוכל שלו.

ולפיכך אע"פ שטרח ויגע אינו אוכל משלו והוא נספה לפי שלא ידע את המשפט השייך לו. ובמסכת חגיגה אמרו רב יוסף כאשר הגיע לפסוק זה היה בוכה. כי וודאי על כך ראוי לבכות ולצעוק שיש מי שנספה ללא משפט הראוי והעולם מתנהל בחוסר צדק.

יח] ושאלו על זה בגמרא וכי יש כדבר הזה שימות אדם בלא עיתו. וענו אין. כי רב ביבי ראה מלאך המוות ששלח את שליחו להביא את מרים מגדלא נשיא והביא בטעות את מרים מגדלי דרדקי והרג אותה מכל מקום. היינו כי לפעמים נגזרה גזירה באופן מסוים ושוב נמסר ביד שליחי הדין ואין המשפט הראוי שולט אלא שורת הדין כפי המילה והגדר שבו נגזרה גזירה והורגת אפילו מי שאינם ראויים לכך. ומעין זה מצאנו בכמה מקומות כיון שניתנה רשות למשחית אינו מבחין ואין המשפט הראוי שולט. מאחר ונמסר הדין ביד כוחות הדין עצמם ולא נשאר ביד המשפט עצמו תמיד. ולפיכך צריך לזהר מאד בכחות הדין בעת כזאת כי לא יספיק לאדם להיות ראוי לחיות לפי המשפט אלא צריך לזהר עוד יותר לפי הדין הגמור, שהוא הנקרא צדק בזוהר [וביארנו עוד פרשת תזריע-מצורע].

יט] רבי שמעון מסביר שמיתת משה הוא ממש הפסוק נספה בלא משפט. כי משה רבינו הוא מידת המשפט. קו אמצעי ספירת התפארת. היינו כי משפט הוא האיזון השלם של כל הצדדים את מי להעניש ומי לרחם והולכים אחר רוב וחוקים ישרים כאלה. ואילו צדק הוא המידה התובעת הדין הגמור למצות עומק הדין ולא לוותר על שום פרט. וכן להיפך חסד תובע לרחם על הכל ולחון. וביניהם הוא מידת המשפט שאינו מידת הדין עצמו אלא המשפט השופט מתי לדון ומתי להעניש ומה שיעור העונש ומתי לרחם [ועי' מו"נ ח"ג פנ"ד]. והנה זהו מדרגת השמש של משה שאמרנו, שהוא מסוגל להתנהל בכל יום לפי האור האמיתי באותו פרט ובאותו שעה. ואילו כאשר נאספת מידת המשפט, נמסר העולם לדיני הצדק. דיני המלאך שאינו נושא לפשעים. ואז אין למי לפנות שיעשה משפט וצריך לזהר עד הקצה האחרון כמידת יהושע בן נון.

כ] בל יקשה בעיניך ענין זה הייתכן להיות כדבר הזה לפי מידת הצדק העליון. כי על כל פנים מוצאים אנחנו מידה זו נוהגת מול עינינו במציאות ממש. הרי שמירת הבריאות של האדם ממידות המשפט הוא, כשם שיש שכר ועונש רוחני על מצוות כך יש שכר ועונש גשמי שהשומר את בריאותו לא יחלה והמזלזל בו יחלה. כהא דאמרו הכל בידי שמים חוץ מצינים ופחים. והכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. והם מצוות שמירת הבריאות ומצוות שמירת התורה. ואמנם בשניהם נוהג לרוב מידת המשפט שהוא האיזון ללכת על פי רוב. כי דרך משל אם אדם אוכל רוב ימיו מאכלים טובים ופעם אחת או כמה פעמים אוכל מאכלים רעים על פי רוב לא יחלה מזה. כי העולם נידון אחר רובו גם במציאות המוחשית הטבעית שלו. אבל לפעמים יש עידן ריתחא שמידת הדין שולטת. וכמו לדוגמא שישנה מגיפה מסתובבת בעולם, וכל מי שנגע בו הוירוס של המגיפה יספה ויחלה. ובאופן זה לא יספיק לאדם להיות נשמר על הרוב, ויאמר מה אשמתי אין זה מידת משפט אם שמרתי על עצמי ברוב הזמן שפעם אחת בלבד הוצרכתי לצאת בלי זהירות ונחליתי. כי כך היא מידת הצדק כשאינה מיושבת עם המשפט להיות מצוי בכל פרט ופרט ולמצות את עומק הדין. ואם באותו פעם נדבק הרי נדבק ואין לו תקנה אלא ברחמים רבים. וכך הוא ממש לענין המצוות. שבאופן רגיל נידון האדם אחר רובו ואם חטא חטא אחד לא ימות בגלל זה. אבל בזמן ששולטת מידת הצדק בעולם בלבדה הרי אפילו ימצאו עליו חטא מועד מאד כמו שמצא מלאך המוות באותה מרים שלא נזהרה בדבר קטן של זהירות. מיד יתפס עליו וימות בו.

שמה יקדמנו אחר ברחמים

כא] רבי שמעון מסביר דוגמא מרכזית להיות האדם נספה בלא משפט. שדוגמא זו מגלה גם את סוד הדבר לפי האמת. והוא מה שאמרו בגמרא שמותר לארס נשים אפילו במועד שמה יקדמנו אחר. ושאלו הייתכן שיקדמנו אחר והלא בת קול יוצאת בת פלוני לפלוני. וענו שמה יקדמנו אחר ברחמים. ומביאים שם עובדה של אחד שהתפלל שיזדמן לו אשה מסוימת. וכאשר אמרו לו שאין ראוי להתפלל על כך כי אם נגזרה לו נגזרה התפלל שלפחות ימות הוא או היא ולא יראה אותה בידי אחרים. שמענו מכך מציאות דומה לזו, שאמנם ישנה גזירה של בת פלוני לפלוני, שזה היה ראוי לפי המשפט. מכל מקום אין לסמוך על זה כי ישנם אופנים שונים של הצדק שגובר על זה ויקדמנו אחר ברחמים, ולא עוד אלא שיוכל למות על ידי תפילות השני אם הגיע זמנו של השני לקבל את בת פלוני זו.

כב] ר"ש מראה כי ענין זה נובע בעצמו מן הפירוד של צדק ומשפט שהם דבר ונוק' שבעולם. כי כל הנשמות יוצאים ממקורם זכר ונקבה, ככתוב זכר ונקבה בראש. וכאדם הראשון שנברא דו פרצופים. אבל משבאו לעולם נפרדו דרכיהם ואין אדם מכיר את זיווגו באופן טבעי, עד שהוא מחפש אחר הצלע שאבדה ממנו ומוצא אותה ברחמים גדולים. הרי העולם ללא משפט, כי הזיווג המקורי של האדם נעלם והוא צריך לגלותו שוב בצדק. ולפי שהעולם הוא כך, ייתכן שבין כך ובין כך ישא אחר את אשתו המקורית ולא תהיה לו.

כג] ואז כאשר מגיע זמן שנגזר בת פלוני לפלוני, הרי לפעמים גורם זה שהבעל הראשון ימות. אע"פ שאינו ראוי למות מצד עצמו. אבל לפי שהגיע זמנו של השני לקבל את זיווגו האמיתי הרי הוא נדחה מפניו ועל חטא קל תופסים אותו ומת. והנה זה אינו לפי המשפט אבל הוא לפי הצדק. ודוגמתו אנחנו רואים כי יש אדם שמשחו שייד לו בעצמותו כי זו חלק נשמתו. ויש אדם שעושה משהו כי כל אחד יכול לעשות הרבה דברים, אבל אין זה עניינו באמת. והנה מי שהדבר שייד לעצמותו, וודאי ינהג בו מידת הרוב. ואפילו אם יום אחד ייכשל מה בכך. ואולי אפילו אם הרבה מן הזמן ייכשל לא יאבד את חלקו כי היא חלקו באמת. ואילו העושה כן מצד היכולת אבל לא מצד העצמיות, הנה בדבר קל יאבד את זה. וכך מי שזו אשתו באמת, כל רוחות שבעולם לא יזיזו אותם זה מזו. אבל מי שאין זו אשתו האמיתית אלא הגיעה אליו מתוך שבעולם אין ניכר תמיד מי שייד למי, הרי בדבר קל יפסיד אותה ויירש אותה הראוי לה מצד עצמותו.

מאה מיתות ולא קנאה אחת

כד] שאל רבי אלעזר לרבי שמעון, ולמה יצטרך האיש הראשון למות, וכי לא עדיף שיתגרשו ראשונים ויוכל בן זוגה לקחתה. על כך ענה לו רבי שמעון במה שראינו מן הסיפור במסכת מועד קטן. כי אין זה טובת האיש הראשון. כי האיש הזה שלוקח אשה שאינה שלו בעצמותו מן הסתם חשק גדול יש לו אליה, והוא יעדיף למות מאשר לראות את אשתו ביד אחר, ולטובתו הוא מת, כפי שהתפלל אותו אדם שימות ולא יראה את האשה ביד אחר.

כה] כך קרה גם לשאול המלך, אמרו תענית ה, ב שהגיע זמנו של דוד למלוך. ולא רצה לבטל את שאול שהוא מעשי ידי שמואל בחייו. אמר הקב"ה מה אעשה, ימות שמואל צעיר ירננו אחריו. לא ימות שמואל ולא ימות שאול, כבר הגיעה זמנו של דוד למלוך ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא, אלא קפץ זקנה על שמואל וכך מת. הרי שעדיף לשמואל ולשאול

למות. מאשר שיהיו כפופים לדוד. ומשהגיעה שעתו של דוד למלוך עלתה לשאול מלכותו באחת אפילו שאין זה ראוי מן המשפט, וכפי שלמדנו.

כז] וכך מת משה רבינו עצמו. אמרו במד"ר פרשתנו שאמר משה אם הגיע זמנו של יהושע אלך אני ואהיה תלמידו. הלך אצלו וקיבל פניו כתלמיד. יצאו לאוהל מועד והלך משה לשמאלו של יהושע. ירד עמוד הענן והפסיק ביניהם ודיבר עם יהושע. משנסתלק עמוד הענן שאל משה ליהושע מה אמר לך הדיבור. אמור לו יהושע כאשר אתה דיברת עם השכינה לא סיפרת לי כל מה שאמר לך אף אני לא אספר לך. [משמע שקיבל משה גם נבואות שלא נצטוו למסור אותם לישראל]. באותו שעה הסכים מה למות. אמר מאה מיתות ולא קנאה אחת. כי קשה כשאל קנאה.

כח] וודאי קנאה זו עצמה משורש 'לא-משפט' הוא. שכן קנאה ראשונה בעולם הוא קנאתה של לבנה בחמה אמרה אי אפשר לשתי מלכים להשתמש בכתר אחד. ומאז יש נספה בלא משפט שנתרחקה לבנה מן החמה ואין אדם יכול לסבול להיות עבד לתלמידו ואפילו הוא משה שהוא כחמה. וכך אמר הזוהר, 'ויאמר ה' אלי אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה'. אמר לו הקב"ה מבקש אתה להכחיש את העולם. שמא ראית מימך חמה עובדת ללבנה, או חמה קיימת בשעה שהלבנה מאירה. אין זה אפשרי מדרכו של עולם מאז ששת ימי בראשית שנחלקה לבנה עם החמה. ואמרו במדרש שכל אותו יום נתקשה כנגד משה ואמר שלא תשקע החמה עד שימות משה, ומיתת משה היא שקיעת החמה, ואינה יכולה לשמש יחד עם הלבנה ולהיות בטלה אליה. [ועי' עוד בבא בתרא שדיברו על הקנאה שכל אחד מתקנא בכבוד חברו ועל כך הביאו מאמר הזקנים פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה אוי לאותה בוש].

החמה שוקעת להאיר ללבנה – ויזכור ימי עולם משה עמו

כח] וסיימו במדרש שכל זה בזמן הזה, אבל לעתיד לבוא יחזור משה וינהיג אותם שנאמר ויזכור ימי עולם משה עמו. היינו משה הוא משיח שיהיג את ישראל שוב בעתיד. והכיצד, אלא שבאותו שעה לא תהא שם קנאה. ויוכל משה להנהיג את ישראל בעצמו עם יהושע ויהיה אור הלבנה כאור החמה.

כט] ואף בזמן הזה כן הוא בהעלמה. שכן אע"פ ששקעה חמה ואוכלים אנחנו לחם מן הארץ. אין זה סוף עומקו של דבר. דייק הזוהר את הכתוב להלן 'קרא את יהושע ואצונו'. ולא מצינו מה ציוה הקב"ה ליהושע, שלא אמר אלא למשה הנך שוכב וגו'. והרי 'ואצונו' זה נשאר תלוי ועומד, מתי מצוה ה' ליהושע. אבל קיומו הוא כל ימות יהושע עצמו וכל הדורות. כי ציווי זה לא מפי הקב"ה לבד הוא אלא מפי נשמת משה שהתלבשה ביהושע וממנו קיבל אורו. כמו השמש השוקעת שאכן אין לנו אורה אבל כל אור הלבנה אורה היא, עד שניתן לומר שלא שקעה חמה אלא שתוכל להאיר ללבנה לפי דרכה. כך לא מת משה אלא שיתקיים דרכו 'ואצונו' ליהושע, וכך כל ימות יהושע וכל הימים הרי חיי משה בתוך ליבם ודעתם של חכמי ישראל כהא דאמרו אתפשטותא דיליה בכל דרא ודרא, ובמידה זו הרי אותה הבהירות של ציווי י"י למשה קיים אף אצל יהושע, אע"פ שתורתו של יהושע מתוך האספקלריא של משה היא יונקת, והמבין דבר מתוך דבר ידע לראות את אור החמה בפני הלבנה עד שתהא אורה כאור החמה בגילוי.